

מסכת תענית – שבוע מספר 1

הלימוד השבועי: מבוא למסכת – התענית והגשם במקרא ובמשנה

תוכן הדף

- הקדמה תוכנית
- הקדמה טכנית על סדר הלימוד השנה וספריה
- התענית והגשם במקרא
- סקירה מהירה של מבנה המסכת - משניות פרק א
- עיונים והרחבות

הקדמה תוכנית

מסכת תענית כשמה, עוסקת בעיקרה בתעניות שהציבור מקבל על עצמו בעקבות צרות, כשהצרה השכיחה והמרכזית היא הבצורת. המשנה מתחילה בתיאור בקשת הגשם והתפילה עליו לאורך החורף. אח"כ היא מתארת את הנעשה בתעניות הציבור מרגע ההכרזה עליהן ועד סיומן.

לאורך המסכת עולים נושאים שונים כגון – תפילה, תשובה, הקשר בין אדם לא-לוהים ובין שניהם לטבע, מעמדו של הציבור, ערבות הדדית, יחסי יחיד וציבור ועוד.

עוד מתקיים לאורך המסכת – שילוב יפה ואוזן בין סוגיות הלכתיות – משפטיים לבין דברי אגדה, סיפורים ומדרשים.

הקדמה טכנית – סדר הלימוד השנה והספריה העומדת לרשותכם

- סדרי לימוד בכללים לימוד בחרותות יתקיימו מדי שבוע בימים ב-ג-ד בבקר. מומלץ לכל אחד לבחור שני בקרים קבועים.
- השיעור המסכם יתקיים ביום רביעי בערב כאשר יקדם לו סדר לימוד בחברותות (17:00 – 18:00)
- לרשותכם ספריה הכוללת תחומים שונים – עברו עליה ובקשו סקירה בע"פ מהצוות.
- בספריה גמרות תענית רבות בהוצאות שונות. מי שרוצה להביא את שלו ולהשאיר – מוזמן לעשות זאת.
- בנוסף לגמרות יש גם – ספרי פירושים על מסכת תענית, חוברות מקורות הכוללות משניות במספר מהדורות ופירושים, תוספתא, פוסקים ועוד. כמו כן יש קלסר מאמרים בנושאי שונים לאורך המסכת – היעזרו בו להרחבות.
- המחשב בבית המדרש נגיש למאגרים שבספריה כולל פרויקט השו"ת – להדרכה פנו לצוות.
- הקפה? לרוויה. רק בזהירות על הספרים!

התענית והגשם המקרא

לגשם ולבצורת יש במקרא משמעות דתית מובהקת – נסו להגדירה. מה בינה לבין התפיסה שלכם? להלן חלק מהמקורות:

תורה - ויקרא פרק כ"ו פסוקים 3-4, דברים י"א פס' י - יז

כ"ג חשוון תשע"ב

שאר המקרא - במלכים א', פרק ח' פס' 35-36. - מה מוסיף שלמה על התורה?, מלכים א פס' יח - סיפור אליהו ונביאי הבעל, ירמיהו י"ד, זכריה יד פס' יז

התעניית והצום במקרא

בתורה אין ציווי להתענות בעקבות בצורת או צרה אבל יש חובה להריע ולתקוע - במדבר י פס' ט.
שאר המקרא - שימו לב מה תפקיד הצום? מה העיקר ומה תפל? מי צם ולמה?
יואל ב פס טו - כז, יונה ג פס ד- י, אסתר ד פס' טו-טז, דברי הימים ב פרק כ פס' א - ד

סקירה מהירה של ומבנה המסכת ומשניות פרק א

המעוניינים בסקירה על תכני המסכת ניתן לקרוא את הקדמתו של שטיינזלץ לגמרא או של קהתי ואלבק למשנה (בחוברות המקורות). לאחר קבלת תמונה כללית על המסכת התמקדו במשניות פרק א בו נתחיל את לימודנו

למדו את משניות הפרק הראשון. ניתן ללמוד מכל אחד מדפוסי המשנה שבחוברות: משניות קב ונקי; משנה עם פירוש הרמב"ם; קהתי; אלבק.

למי שאינו רגיל בתפילה, מומלץ לפתוח את הסידור בתפילת שמונה עשרה של יום חול (שחרית, מנחה או ערבית) ולמצוא את הזכרת הגשם ('משיב הרוח ומוריד הגשם') ואת שאילת הגשם ('ותן טל ומטר').

- מבנה - משניות ג'-ז' מהוות קובץ מסודר העוסק בבקשת הגשם: תחילת שאילת הגשמים, וסדר התעניות בזמן בצורת. מה היחס ביניהם למשנה ב? היכן היא אמורה להתמקם?
- מדוע נקראת הזכרת הגשם 'גבורות גשמים'?
- מה היחס בין דעות ר' אליעזר ור' עקיבא שבמשנה א', ור' יהודה במשנה ב'?
- מהו הקושי העולה מהשוואת שתי אמרותיו של ר' יהודה במשנה ב'? נסו ליישבו.
- משניות ד'-ז' מפרטות את ימי הצומות השונים כאשר לא יורד גשם. סדרו לעצמכם את שלבי התעניות השונים, מה הפרש הזמנים ביניהם ומהם ההבדלים בדרגת חומרת התענית.

עיונים והרחבות

- אמתו את תפיסת הגשם המתוארת במקרא ובמשנה עם החוויה והתפיסה שלכם? מה משותף ומה זר?
האם אתם מזדהים עם תיאורו של הרב שג"ר את הקשר שלנו למים?
הרב שג"ר (שמעון גרשון רוזנברג) ז"ל, מתוך קונטרס חנוכה תשס"ה, ישיבת שיח יצחק.

אנחנו, שהמים שלנו אינם אלא מי הברז הזורמים בבתים, מים שלא פעם איבדו את רעננותם וראשוניותם ושאותם ננסה לשחזר באמצעות מי עדן שבמיכלי הפלסטיק, איבדנו הרבה מהבלתי אמצעיות של המגע עם הטבע, וודאי שקשה לנו לחוות באמצעותו את הזיקה לאל. אמנם, יכולים אנחנו עדיין להיאחז בעקבות קמאיות שעדיין נשארו בתשתית הנפש כדי לחזור לחויות אלו. את אלו נוכל למצוא למשל אצל הילדים הרצים לרחוב, למגינת ליבם של האמהות, בכדי להירטב ולרקוד בגשם הראשון, והמחפשים את השלוליות כדי לטבול בהם. לא בכדי מפלס הכנרת והקו האדום הפכו לאובססיה לאומית; בשכבות העמוקות שלנו שקועות החרדות הקמאיות של האיכר המצפה

כ"ג חשוון תשע"ב

לגשם. נראה שגם התופעה ההולכת ונפוצה של הצטיידות ולגימה בכל הזדמנות מבקבוקוני מים, 'בשבתך בביתך ובלכתך בדרך', תגובת הנגד לקוקה קולה המערבי, הינה חזרה לינקות העורגת לשוב ולמצוץ מממימי בראשית חיים. הצירוף של לגימה ומים חיים מכונן אפקט של ראשית שאליו אנו נכספים.

▪ הסיפור הבא מתמצת לתוכו הרבה מהמתחים, ההתנהגויות והדילמות שצצים ועולים בימי בצורת:

בראשית רבה, פרשה לג בתרגום לעברית

בימיו של רבי תנחומא היו צריכין ישראל לתענית [בשל הבצורת]. באו אליו [בני העיר] ואמרו לו: רבי, גזור תענית. גזר תענית - יום אחד, יום שני, ויום שלישי - ולא ירד גשם. עלה [לבימה] ודרש: בניי, התמלאו רחמים אלו על אלו, והקב"ה מתמלא עליכם רחמים. [יצאו האנשים לחלק צדקה]. בעת שחילקו צדקה לעניים, ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו [סברו שלא ייתכן שהוא נותן לה צדקה שהרי הוא שונא אותה. ולכן הסיקו שהכסף הוא אתנן תמורת שירותים לא מוסריים]. באו האנשים אל רבי תנחומא ואמרו לו: רבי, מה אנחנו יושבים ומתענים כאן, ואילו זה עובר כאן עבירות [ובאשמתו יש בצורת]. אמר להם: מה ראיתם? אמרו לו: ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו. שלח רבי תנחומא שליחים, והביא את השניים לפני הציבור כולו. אמר לו: מה היא לך זו? אמר לו: גרושתי היא. אמר לו: מפני מה נתת לה מעות? אמר לו: רבי, ראיתי אותה בצרה, והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה, ואמר: ריבון כל העולמים, מה אם זה שאין לה עליו מזונות (הוא אינו חייב לה כלום, ובכל זאת כשראה אותה בצרה, ונתמלא עליה רחמים. אתה שכתוב בך "חנון ורחום", ואנו בני ידידך - בני אברהם יצחק ויעקב, על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים. מיד ירדו גשמים ונתרווה העולם.

- מהם יחסי היחיד והציבור? (הצפיות, האמון, האחריות, הערבות)
- מה מסמלים הגירושין? מה מסמלת הצדקה?